

KONFERENCIJOS, SEMINARAI

54 seminaras

„PSKOVO IR PSKOVO ŽEMIŲ ARCHEOLOGIJA IR ISTORIJA“

RYTIS JONAITIS, IRMA KAPLŪNAITĖ

2008 m. balandžio 15–17 d. Pskove (Rusijos Federacija) vyko kasmetinis, 54-asis V. Sedovo vardo seminaras „Pskovo ir Pskovo žemių archeologija ir istorija“. Seminarą organizavo RMA Archeologijos institutas, Pskovo srities valstybinis turizmo ir kultūros komitetas, Pskovo valstybinis jungtinis Istorijos-architektūros ir meno muziejus-rezervatas ir Pskovo archeologijos centras, kurio patalpose ir vyko seminaras. Jau trečią kartą šiame seminare dalyvavo ir Lietuvos istorijos instituto Miestų tyrimų skyriaus archeologai. Šiemet jam atstovavo archeologai Rytis Jonaitis ir Irma Kaplūnaitė. Be to, seminare buvo pristatytas ir to paties skyriaus darbuotojos Oksanos Valionienės standinis pranešimas.

Seminaro atidarymo proga įžanginius žodžius tarė Pskovo archeologijos centro direktorė archeologė E. Jakovleva bei vieno iš organizatorių, Pskovo srities valstybinio turizmo ir kultūros komiteto atstovė.

Pirmosios seminaro dienos rytiniai pranešimai buvo skirti Pskovo archeologijai. Jau minėta E. Jakovleva savo pranešime „2007 m. archeologijos kasinėjimai Pskove“ apibūdino 2007 m. kasinėjimų Pskove rezultatus. Glausta forma papasakojo apie 2007 m. Pskovo archeologijos centro vykdytus kasinėjimus tiek pačiame Pskovo senamiesčio centre, tiek Velikajos upės kairiajame krante. Pskove, kaip ir Vilniaus senamiestyje, masiškai vyksta naujos statybos, prieš pradėdant

kurias vykdomi archeologijos tyrinėjimai. Pskovo archeologijos centro archeologas A. Michailovas perskaitė bendrą, kartu su kolegėmis E. Jakovleva ir E. Salmina parašytą pranešimą „Pskovo prekybiniai ir kultūriniai ryšiai su Vakarų Europa X–XVII amžiuose remiantis archeologijos duomenimis“. Aptarti Vakarų Europoje pagaminti dirbiniai iš spalvotųjų metalų, stiklo, gintaro, aptikti archeologinių tyrinėjimų Pskove metu. Prekybinius ryšius atspindėjo Pskove rastos Vakarų Europos monetos bei plombos. M. Kurbanovas iš Novgorodo pranešime „Kai kurios Senosios Rusijos istorijos topografijos tyrinėjimų problemos“ atskleista, kaip remiantis topografija ir archeologija atkuriamas Senosios Rusijos gatvių tinklas. Pskovo senovės mylėtojas A. Filimonovas pristatė pranešimą „Atsitiktiniai archeologiniai radiniai Pskovo srityje 1940–1970 m.“. Jis papasakojo, kaip peržiūrėdamas laikraštį „Pskovskaja pravda“ jis atkakliai rinko visas pasitaikančias žinutes apie vykdytus bet kokius žemės darbus (išskyrus archeologinius tyrimus) ir jų metu aptiktus archeologinius radinius. Didžiausią šių atsitiktinių radinių dalį sudarė įvairių laikotarpių lobiai. Pranešėja iš Pskovo V. Žarkova papasakojo apie kartografinius tyrimus pranešime „Pskovo žemių viduramžių piniginių lobių topografija“. Naudodamasi įvairiais žemėlapiais ji kartografavo 96 viduramžių piniginius lobius, aptiktus Pskovo srityje. Dar vienas pranešėjas papasakojo apie 1905 metų kasinėjimus

vadinaujame Lapinų kalnelyje – analogiškai vadinasi ir jo pranešimas. Šiuos kasinėjimus vykdė dvarininkas mecenatas Lapinas, kurio iškilų giminę, plačią genealogiją pristatė N. Levinas. Kraštotyrininkė A. Karzejeva papasakojo apie žymaus archeologo A. Spycino bendražygį ir kolegą, pilkapių tyrinėtoją B. Sivickį „B. Sivickio kasinėjimai Sebežo krašte 1926–1928, 1946–1952 m.“

Po pietų pertraukos pirmasis pranešimą skaitė vienas iš seminaro organizatorių, archeologas iš Maskvos N. Lopatinas. Jo pranešime „Apie I tūkstantmečio pirmosios pusės paminklus Pskovo srityje“ aptarta atskira archeologinė kultūra, išskirta pagal būdingus objektus – piliakalnius, gyvenvietes. Tyrėja iš Talino M. Aun papasakojo apie archeologinius radinius – dirbinius, pagamintus iš kaulo, – šukas, dėžutes („Kauliniai dirbiniai iš ilgųjų pilkapių Rysna–Saare I pilkapyne“). Mokslininkas iš Sankt Peterburgo J. Frenkelis sudomino auditoriją savo pranešimu „Karoliai iš kamerinio palaidojimo 1 Pskove: chronologinis aspektas“. Du diplomus – fiziko ir archeologo turintis tyrinėtojas archeologijoje plačiai taiko įvairius fizikinius metodus. Šiame pranešime jis savo tyrimams parinko dar nepakankamai išnagrinėtus objektus – stiklinius karolius, kurie buvo labai prastai pagaminti ir dėl to blogai išlikę. Jie datuojami X a. III–IV ketv. Tyrėjas iškėlė klausimą, kodėl tokios prastos kokybės karoliai aptinkami turtinguose lobiuose? Mokslininko nuomone, veikusi kažkokia stiklinių karolių dirbtuvėlė, kurioje dirbo ne profesionalai, bet mėgėjai, prastai atlikę savo darbą. J. Frenkeliui pavyko susiaurinti karolių chronologiją iki 25 m. ir nustatyti, kad jie buvo gaminami 950–975 m. Kitas pranešimas „Stikliniai karoliai iš Demiano piliakalnio, esančio pietrytinėje Pailmėnės dalyje: charakteristika ir chronologija“, kurį pristatė tyrėjai iš Novgorodo S. Toropovas ir O. Dobrova, pratęsė karolių temą. Šiame pranešime jie papasakojo apie įvairių stiklinių karolių bei biserio gausą šiame piliakalnyje. Chronologiškai karolius ir biserį galima suskirstyti į 2 grupes: VIII–X a. ir XI–XII a., tai sutampa su piliakalnio

gyvavimo periodais. Stiklinių karolių temą užbaigė maskvietė A. Todorova, perskaičiusi pranešimą „Karoliai iš etaloninių paminklų senosios Rusios susidarymo epochoje. Preliminari analizė“. Tyrimui pasirinkti stikliniai ir akmeniniai karoliai, kurie suskirstyti į 3 grupes: aptinkamus visuose paminkluose, dalyje paminklų bei vienetinius egzempliorius.

Po pertraukėlės seminaras tęsė savo darbą. Pirmąjį vakaro pranešimą „Odos dirbiniai iš VIII ir IX Petrovskij perkasų Pskove istoriniu ir kultūriniu aspektu“ perskaitė mokslininkas iš Sankt Peterburgo materialinės kultūros istorijos instituto A. Kurbatovas. Aptariamose perkasose identifikuota odininko darbo vieta, datuojama XV a. paskutiniu dešimtmečiu – XVI a. I dešimtmečiu, kurioje aptikta apie 39 000 odos dirbinių. Pagal atraižas pavyko nustatyti, kad šalia tuo pačiu metu galėjo dirbti pirštininkas ir batsiuovys. Pastarasis galėjo gaminti karinę avalynę prieš rusų žygi į Livoniją. Nacionalinio Baltarusijos istorijos ir kultūros muziejaus darbuotojas N. Plavinskis pristatė pranešimą „X a. pabaigos–XIII a. kuokos, aptiktos Baltarusijos teritorijoje“. Remdamasis A. Kirpičnikovo sukurta tipologija, jis suskirsto visas Baltarusijos teritorijoje aptiktas kuokas, nors jų aptikta labai nedaug. Pskovo archeologijos centro archeologas restauratorius S. Salminas pranešime „Vakarų Europos pavyzdžio šarvų, aptiktų Pskovo kasinėjimuose, detalės“ papasakojo apie negausius šarvų fragmentų radinius, pateikė jų analogijas. Tyrinėtojos iš Maskvos A. Kozlovos pranešime „Metaliniai skulptūriniai paukščių atvaizdai, atrasti Senosios Rusios miestų kasinėjimuose“ dėmesys sutelktas į dekoratyvinius paukščiukus, puošiančius metalinių ąsočių, lempų rankenėles. Rusiškųjų aptikta vos keli egzemplioriai, datuojami XI–XIV a., bet autorė pateikė daug analogijų iš viso pasaulio. J. Frenkelis (Sankt Peterburgas) kartu su kolegomis iš Pskovo, Sankt Peterburgo ir Maskvos R. Podgornaja, E. Salmina ir A. Jakovlevu pristatė dar vieną įdomų pranešimą „XVIII a. porcelianas iš paskutiniųjų metų ka-

sinėjimų Pskove“. Šiame pranešime mokslininkas supažindino seminaro dalyvius su labai įdomiu atradimu. Tyrinėjimų metu buvo aptikti XVIII a. pamatai namo, kuriame, sprendžiant pagal radinius, veikiausiai gyveno žemesnės grandies karininkas. Tačiau tarp tokio rango žmogui būdingų radinių aptikta ir prabangos daiktų – porcelianinių indų fragmentų. Kyla klausimas: iš kur pas jį galėjo atsirasti porcelianiniai indai? Tyrėjai priėjo prie labai intriguojančios išvados – šiame name gyveno kyšininkas, kurį mokslininkas vaizdžiai palygino su kelių policininku! Paskutinį šios dienos pranešimą skaitė archeologas iš Baltarusijos I. Sinčiukas. Savo pranešime „XVIII a. langų stiklas iš Mogiliovo istorinio centro kasinėjimų“ papasakojo apie Mogiliovo rotušės kasinėjimus. Pasak autoriaus, aptiktas stiklas galėjo būti panaudotas ne tik pastato langams stiklinti, bet ir rotušės vidaus interjerui puošti.

Pirmos dienos vakare organizatoriai svečius pakvietė į furšetą, kurio metu seminaro dalyviai galėjo tiesiogiai pabendrauti neoficialioje aplinkoje.

Antrosios seminaro dienos rytiniai pranešimai buvo skirti menotyrininko ir paveldosaugininko A. Komečiaus atminimui. Seminaro svečiai buvo trumpai supažindinti su A. Komečiaus veikla, jo vardo fondo įkūrimo detalėmis. Be to, buvo pranešta apie A. Komečiaus premijos „Už visuomeninę poziciją saugant kultūros paveldą“ įsteigimą.

Pranešimą „Dar kartą apie ikonas, priskiriamas Varvaros cerkvės ikonų tapytojui“ skaitė buvęs A. Komečiaus kolega menotyrininkas iš Maskvos L. Lifšicas. Įžymi Pskovo tyrinėtoja istorikė I. Labutina pristatė temą „Šv. Nikolajaus vienuolynai Zaveličeje (teritorija Pskove, kairiajame Velikajos upės krante. – Aut. past.)“. Pagal istorinius šaltinius ji nustatė, kur galėjo būti vienas ar kitas šio šventojo vienuolynas, kurių pastatymo laikotarpis dar konkrečiai nenustatytas. Netiesioginiai duomenys rodo, kad senesnis yra Šv. Nikolajaus vienuolynas, vadinamas Nikola ot Kožy. Dailėtyrininko iš Maskvos V. Sarabjanovo

pranešimas „Globėjų atvaizdai Snetogorsko vienuolyno soboro sienų tapyboje“ buvo papildytas gausia iliustracine medžiaga su analogijomis iš Graikijos bei Turkijos. Paveldosaugininkė iš Pskovo I. Golubeva papasakojo apie tai, kaip saugomas Pskovo istorinio centro kultūrinis paveldas. Miestas suskirstytas į dvi lygiavertes pagal svarbą zonas: viduramžių ir XIX a. miestą, kurių kiekvienai taikomas atitinkamas apsaugos režimas. Istorikė V. Ochotnikova pranešime „Rašytiniai šaltiniai apie Spaso-Jelizarovo vienuolyno ikonas“ papasakojo klausytojams apie visus jos aptiktus rašytinius šaltinius, kuriuose minimos dvi šio vienuolyno ikonos.

Po pietų Pskovo archeologijos centro direktorė E. Jakovleva seminaro svečius supažindino su nauja šio centro muziejaus ekspozicija, kurioje pristatomi paskutinių kasinėjimų Pskove radiniai.

Po ekskursijos seminaras buvo tęsiamas. Novgorodo archeologai E. Toropova, P. Kolosnycinas ir I. Voronkovas supažindino su archeologiniais tyrimais prie Šv. Minos cerkvės Senojoje Rusijoje. Apie šiuolaikinių technologijų taikymą archeologijoje bei architektūroje papasakojo M. Kiseliova ir D. Borisenko iš Pskovo. Jų pranešime „Architektūriniai-archeologiniai matavimai naudojant elektrinius lazerinius prietaisus (trimatės trigonometrijos metodas)“ pristatytos tikslųjų prietaisų naudojimo galimybės. Gausios Estijos delegacijos atstovai pristatė 3 pranešimus: A. Kriiska – „Nauji duomenys apie Pečioros krašto vakarinės dalies apgyvendinimą“, H. Valk – „Estijos pilialkaliai ir kunigaikščio Jaroslavo žygis prie Peipaus ežero“; M. Smirnova – „Pietryčių Estijos pilkapynei. Jų išsidėstymas landšafte“.

Paskutinę seminaro dieną pradėjo J. Stepanova iš Tverės, pristatydama pranešimą „Senovės Rusijos aukštutinės Volgos pilkapiai: pylimų konstrukcijos ir palaidojimų įrengimo ypatumai“. Ji papasakojo apie pilkapių plėšimus (taip pat aktualius ir Lietuvai!). Pilkapių įrengimas ypatingas tuo, kad jų sampiluose aptinkamos medinės konstrukcijos ne tik rentininės, bet ir kombinuotos iš

raštų bei lentų – savotiška namų imitacija. Nuolatinė Pskovo seminaro dalyvė kalbininkė L. Kostiučiuk iš Pskovo pranešime „Etimologijos ir istorijos tyrimai „vandens“ leksikos ir frazeologijos srityje siekiant realijų suvokimo“ pasakojo apie hidronimus, jų palyginimus bei analogijas. Istorikas iš Pskovo J. Kirilovas pristatė temą „Apie kai kuriuos metrologinius pavadinimus Pskovo muitinės knygoje“. Jis apžvelgė dokumentus, kuriuose nurodytos įvairių prekių, pvz., avikailių, kainos. Archeologas iš Sankt Peterburgo P. Sorokinas supažindino su naujausiais tyrimais prie Ochotos upės. XVII–XVIII a. prie upės žiočių stovėjusi didelė pilis. Vietovė labai drėgna, todėl gerai išlikusi organika, ypač mediena. Su archeologinių duomenų pagalba pavykę nustatyti pilies gynybinių griovių sistemą ir jų įrengimą. Dar du pranešimai buvo skirti naujausiems Vilniaus tyrinėjimams. Archeologas R. Jonaitis pranešime „Naujausi tyrinėjimai „Civitas Rutenica“ teritorijoje Vilniuje: preliminari rezultatų analizė“ papasakojo klausytojams apie XIV a. vid. stačiatikių kapines bei Kristaus gimimo cerkvės lokalizacijos problemą. Archeologė I. Kaplūnaitė pristatė 2005–2007 m. tyrimų Vilniaus rotušės aikštėje medžiagą, aptartą pranešime „Numizmatinė ir sfragistinė medžiaga iš Rotušės aikštės: Vilniaus prekybos aspektai XV–XVII a.“. Pranešimą – „Chronologiniai Suomijos viduramžių istorijos aspektai – pajūrio ir upių pakrančių prekyba ir urbanizacijos pradžia“ skaitė M. Suchonen iš

Suomijos. Sankt Peterburgo universiteto mokslininkas V. Sobolevas pranešime „Novgorodo tipo diržai XI–XII a.“ pagal specifinius skydų formos apkalėlius nustatė šio tipo gaminių paplitimą Švedijoje ir Gotlande bei įrodė, kad Gotlande aptikti diržai yra Novgorodo tipo diržų analogijos, pagamintos vietinių meistrų. Seminarą užbaigė istorikas iš Sankt Peterburgo A. Selinas, pristatęs nuotaikingą 1618 m. istoriją „Feldmaršalas Julenjelmas ir jo raštai, išsiųsti į Pskovą 1618 m.“.

Be visų skaitytų pranešimų, seminaro svečiams buvo pristatyti ir standiniai pranešimai, tarp kurių – didelio kolegų iš Pskovo susidomėjimo sulaukęs O. Valionienės pranešimas „XIV a. Vilniaus planinė-erdvinė struktūra pirminio reliefų tyrimų duomenimis“. Kitus standinius pranešimus taip pat pristatė B. Korotkevič iš Sankt Peterburgo – „Akmeninės antropomorfinės statulos, esančios šalia Podoroževkos kalno, tyrimų 2007 m. rudenį rezultatai“, kolegos iš Minsko N. Zdanovič ir I. Sinčiuk „Buitiniai keraminiai indai iš Mozyriaus piliavietės“, L. Cheapost iš Talino „Duomenys apie Izborsko miesto apylinkių gyventojų ūgį XI–XV a.“

Seminare baigiamąjį žodį tarė vieni iš seminaro organizatorių N. Lopatinas ir B. Charlašovas. Jie padėkojo seminaro dalyviams už įdomius pranešimus, pasidžiaugė vis platesne seminaro dalyvių geografija bei priminė, kad kiti, 2009 metai bus jubiliejiniai – V. Sedovo įkurtam seminarui sukaks 30 metų!